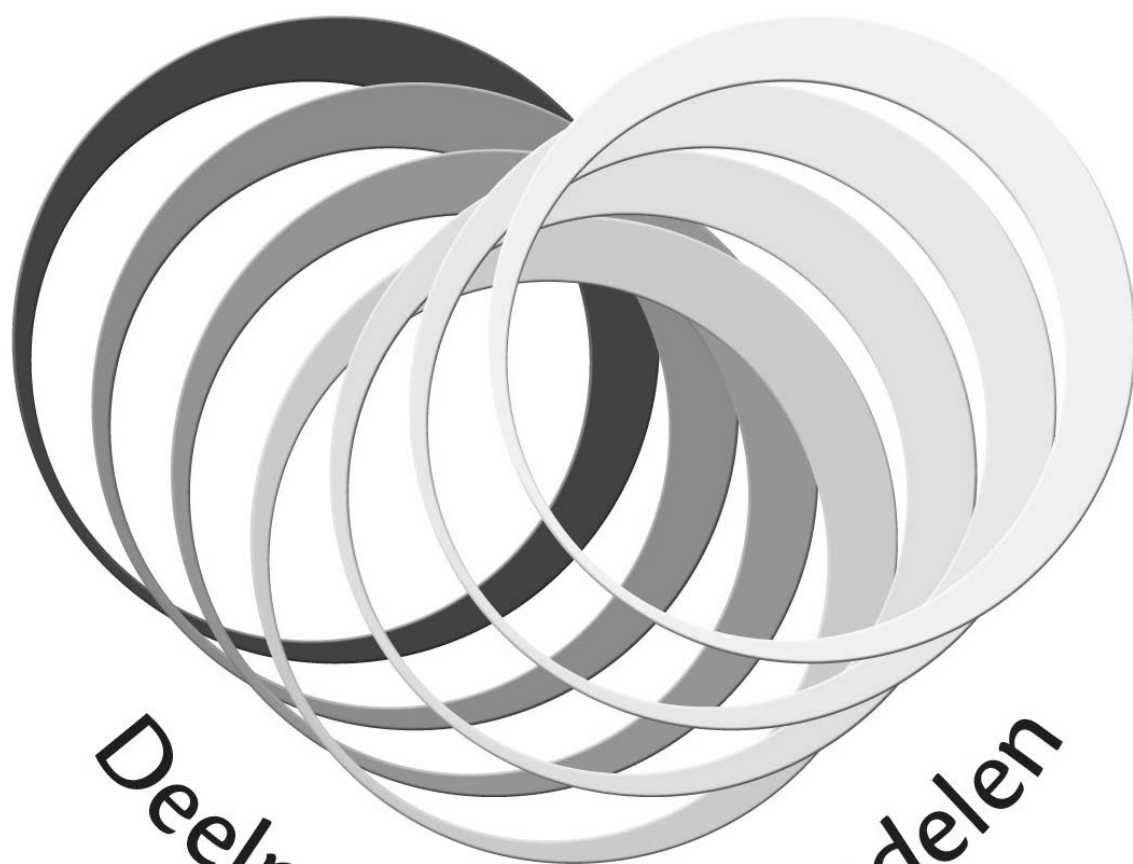

Beleidsplan 2012 - 2014

oecumenische campagne tegen verarming en verrijking

Deelnemen en meedelen

Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA

Deelnemen en meedelen

Beleidsplan 2012 – 2014

16 augustus 2011
2011-002k

Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA,
een projectgroep van de Raad van Kerken in Nederland
en het Arbeidspastoraat DISK

Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA
Luijbenstraat 17
5211 BR Den Bosch
073 - 6121939
info@armekant-eva.nl
www.armekant-eva.nl

Inhoud

Voorwoord	5
1. Deelnemen en meedelen	7
1.1 Mensenrechten en armoedebestrijding	7
1.2. Bondgenootschap en concrete aanpak	11
1.3. Uitgangspunten, kernwaarde en missie.....	14
2. Doelstellingen, organisatie en werkwijze	15
2.1 Doelstellingen.....	15
2.2. Organisatie.....	15
2.3 Werkwijze.....	17
3. Activiteiten en projecten 2012 - 2014	18
I. Netwerklijn	18
Doorgaande activiteiten.....	18
1. Project 'Betaalbare vakanties' (voortzetting bestaand project)	18
2. Project 'boodschappenmand': koopkracht in de praktijk (voortzetting bestaand project).....	18
3. Project 'Budgetspel' (doorontwikkelen van bestaand project).....	19
4. Project 'Ervaringsdeskundigen nemen het woord' (nieuw)	19
II. Kerklijn	20
Doorgaande activiteiten.....	20
5. Project 'Ontmoeting van kerken, migrantenkerken en moskeeën rond diaconale hulpvragen' (nieuw project)	20
6. Project onderzoek 'Armoede in Nederland' (voortzetting bestaand project)	20
7. Project schulden en schuldhulpverlening (nieuw project / voortzetting bestaand project)	20
8. Studiedag barmhartigheid en gerechtigheid (nieuw project).....	21
III. Politiek-maatschappelijke lijn.....	21
Doorgaande activiteiten.....	21
9. Project 'Dossier Armoede in Nederland' (voortzetting bestaand project)	22
10. Project 'De prijs van vrouwenarbeid' (voortzetting bestaande projecten).....	22
11. Project 'De betekenis en gevolgen van veranderingen in de sociale zekerheid' (nieuw project)	23
12. Project 'Adoptie van politici' (nieuw project).....	23
13. Project 'De arme kant van Nederland – 25 jaar later' (nieuw).....	23
Bijlage 1 - Organisatiestructuur Arme Kant van Nederland/EVA.....	26

Voorwoord

De werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA voert vanuit de kerken campagne tegen verarming en verrijking - inmiddels bijna vijftientig jaar. In september 2012 wordt er een zilveren jubileum bereikt. Opdrachtgevers van ons landelijk oecumenisch werk zijn de Raad van Kerken in Nederland en het landelijke arbeidspastoraat DISK. Voor de Raad van Kerken heet de werkgroep een projectgroep. Voor een overzicht van de organisatiestructuur is bijlage 1 handig. Het concrete werk wordt gedaan met mandaatperioden van drie jaar. Bij het schrijven van het voorliggende nieuwe beleidsplan is de campagne 'Roep om gerechtigheid' in het laatste jaar.

In deze notitie presenteren wij ons beleidsplan 'Deelnemen en meedelen – oecumenische campagne tegen verarming en verrijking' voor de periode 2012-2014, motiveren wij het waarom ervan en geven een vooruitblik op de voorgenomen activiteiten.

Kerken hebben een lange traditie van diaconale betrokkenheid met sociaal-economische noden en vraagstukken. Vooral het hulp bieden in armoedesituaties is een taak waarmee driekwart van de kerken actief bezig is. Het vormen van solidaire bondgenootschappen staat daarbij centraal. Ook het signaleren van de opgedane ervaringen richting politiek en maatschappelijk verantwoordelijkheden is kerken niet vreemd.

De Arme Kant van Nederland/EVA verzorgt communicatie en biedt service aan een netwerk van ongeveer honderd lokale en regionale groepen: Arme Kant-groepen, EVA-groepen en Arme Kant/EVA-groepen. Tevens heeft de projectgroep via de werkorganisaties van de deelnemende kerken in de Raad van Kerken in Nederland werklijnen naar de diaconale groepen en instellingen van de plaatselijke kerken en de (wijk)gemeenten en parochies. De roep om gerechtigheid moet veelstemmig klinken. Daarom vormen wij dynamische coalities met landelijke, regionale en lokale groepen van onder meer uitkeringsgerechtigden, zelforganisaties van allochtonen, ouderenbonden en gehandicaptenorganisaties. Wij organiseren in samenwerking met anderen conferenties, debatten, themaweekenden en verzorgen publicaties. De gedeelde expertise werkt daarbij verrijkend.

De landelijke projectgroep Arme Kant van Nederland/EVA voert haar werkzaamheden in 2011 uit op basis van het beleidsplan 'Roep om gerechtigheid' met de bijbehorende jaarlijkse werkplannen over de periode 2009 t/m 2011. Deze mandaatperiode loopt tot het einde van het jaar 2011. Voor een evaluatie van deze mandaatperiode en de bereikte resultaten zij verwezen naar de 'Terugblik campagne Roep om gerechtigheid, 2009-2011'. Deze notitie bevat tevens een overzicht van draagvlak en kerncijfers, waaruit blijkt wie er allemaal bereikt zijn vanuit dit landelijk werk.

Verscheidene kerken hebben afzonderlijk de campagne ondersteund, met name Kerk in Actie van de Protestantse Kerk in Nederland, evenals de gezamenlijke religieuzen via het solidariteitsfond Projecten in Nederland, Cordaid / Bond Zonder Naam en een aantal fondsen, zoals Porticus, en Sobriëtas. Zonder de betrokkenheid van deze grotere subsidiegevers en de vele kleinere, voorkomend uit giften en deelnemers aan activiteiten en projecten, zou dit landelijke oecumenische werk waarschijnlijk niet meer bestaan. Ook voor de nieuwe beleidsperiode hopen wij op subsidie vanuit kerken, religieuze instituten, maatschappelijke groepen, fondsen en donateurs. Daartoe zij verwezen naar de 'Meerjarenbegroting Beleidsplan 2012 – 2014'.

Het nieuwe beleidsplan 'Deelnemen en meedelen' is tot stand gekomen na overleg met en consultatie van het betrokken netwerk, allerlei organisaties waarmee contacten zijn opgebouwd, en adviseurs van de opdrachtgevers. Die contacten hebben ook geleid tot een andere structuur in de contacten met en de ondersteuning van de regio's, een en ander in samenwerking met het netwerk van de Sociale Alliantie.

Wij hopen de Raad van Kerken in Nederland en het bestuur van Arbeidspastoraat DISK hiermee voldoende inzicht te geven in ons werk en het belang ervan, Wij vertrouwen er op toestemming te krijgen voor een volgende mandaatperiode van drie jaar.

Namens de projectgroep Arme Kant van Nederland/EVA tekenen,

Voorzitter Joan Bulder
Secretaris Peter de Bie
Penningmeester Hub Crijns

1. Deelnemen en meedelen

Wie over verarming en verrijking nadenkt en maatschappelijk actief is, stelt al snel fundamentele vragen aan de orde rond de economische en maatschappelijke inrichting van de samenleving. Wat is de betekenis van arbeid, hoe verwerven mensen een inkomen, wat is de macht van economie en het marktdenken, wat zijn de implicaties van individualisering, hoe liggen verhoudingen tussen mannen en vrouwen in de arbeidsorganisaties, hoe wordt de opbrengst van economie en arbeid verdeeld, hoe liggen de verantwoordelijkheden verdeeld tussen overheid, bedrijfsleven en civil society? Welke taken ziet men voor elkaar en zijn die aanvullend of concurrerend? Onder al die vragen komt men terecht op de visiekwestie: welke visie heeft men op de mens, de maatschappij, de economie en wat zijn daarin mogelijkheden en onmogelijkheden?

De werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA heeft voor deze beleidsnotitie voor de periode 2012-2014 gekozen voor het motto 'Deelnemen en meedelen'. Deze woorden zijn ontleend aan een eerdere publicatie 'Deelnemen en meedelen, sociale zekerheid van uitsluiting naar participatie', die in opdracht van de Raad van Kerken in Nederland is verschenen in 1995. Volgens de toenmalige secretaris van de Raad van Kerken ds. Wim van der Zee "verwijzen de woorden 'Deelnemen en meedelen' onmiskenbaar naar het bijbelse kernwoord gerechtigheid, dat in de oecumenische beweging fundamenteel is voor sociale ethiek. Gerechtigheid duidt immers op een leven en samenleven waaraan alle mensen op hun wijze deel kunnen nemen en waarbij zij elkaar ook volledig laten mee delen. In andere termen: participatie en solidariteit. Daarbij komen dingen aan de orde die behoren tot de diepste overtuigingen van de kerken. Sommigen zullen er zelfs van zeggen, dat ze het belijden van de kerk raken. En dan denken we aan uitspraken over participatie, die meer is dan arbeidsparticipatie, over vormen van tweedeling en uitsluiting die onaanvaardbaar zijn, over de verantwoordelijkheid voor de slachtoffers onder gehandicapte en kwetsbaar gemaakte mensen, over het perspectief van de duurzaamheid of houdbaarheid dat dwingt tot grondige veranderingen."

Die achtergrondvragen naar de inrichting van de samenleving, de manier waarop mensen werken en hun inkomen verwerven, de wijze waarop opbrengsten worden verdeeld, welke visie op mens, maatschappij en economie een rol speelt, hebben we uitgewerkt in twee artikelen, die al eerder verschenen zijn in de handreiking 'Armoede en recht doen - helpen onder protest in de praktijk' (juni 2010). Hub Crijns plaatst de inzet rond armoedebestrijding in de bijbelse woorden barmhartigheid en gerechtigheid en zoekt en vindt bondgenootschap in de verwoording in de algemene mensenrechten. Herman Noordegraaf gaat in zijn bijdrage in op de motieven voor bondgenootschap tussen mensen die het beter hebben en verarmde mensen en concrete manieren van aanpak. Aan die beschouwingen zijn de missie en doelstellingen van de komende mandaatperiode ontleend.

1.1 *Mensenrechten en armoedebestrijding*

Kerken hebben de taak om de sociaalethische waarden die uit de eigen tradities voortkomen, in te zetten in concrete politieke en maatschappelijke debatten. Zij kunnen zich bondgenoot tonen van de mensen die in armoedesituaties terechtgekomen zijn, en zich mede inzetten voor de structurele verbetering van hun situatie. De *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* en het *Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens* kunnen daarbij als gemeenschappelijk kader dienen.

Barmhartigheid kan omschreven worden als de dragende grondhouding van de mens, die een 'warm' hart heeft tegenover hen die in de miserie zitten. Dat komt tot uitdrukking in het Latijnse woord '*misericordia*'. Op veel plaatsen in het Oude Testament is sprake van God,

die zelf barmhartig is, en wenst dat mensen tot hun recht komen. Op basis van het Verbond van God met zijn volk behoort men de kwetsbare mensen bescherming te bieden. Deze barmhartigheid ontstaat uit een ervaring van verbondenheid, met mensen en met God, die uit het diepste van de mens voortkomt. Daaruit ontspringt een handelen dat goed doet aan wie het nodig heeft.

De werken van barmhartigheid behoren tot de oudste tradities van de kerk. Het zijn daden van christelijke naastenliefde. Het zijn werken die uit liefde tot de naaste en uit liefde tot God verricht worden, en daarom ook wel 'liefdewerken' worden genoemd (Matteüs 25, 31-46). Vanaf de twaalfde eeuw ontstaan twee lijsten, één met de zeven genoemde lichamelijke en een andere met zeven geestelijke werken van barmhartigheid. Bij diaconie gaat het om het lenigen van de zeven lichamelijke behoeften van mensen in de knel. Die werken zijn heel concreet geformuleerde opdrachten: hongerigen voeden, dorstigen laven, vreemdelingen herbergen, naakten kleden, zieken bezoeken, gevangenen bezoeken en doden begraven. In het moderne taalgebruik zou je in plaats van werken van barmhartigheid ook kunnen spreken van streefdoelen of meetpunten voor de maatschappelijke en diaconale inzet van gelovigen.

Barmhartigheid en gerechtigheid

Barmhartigheid en gerechtigheid staan dicht bij elkaar. In het kort kan men zeggen: Barmhartigheid is het opkomen voor mensen die lijden aan het onrecht. Gerechtigheid is werken aan de bestrijding van vormen van onrecht door zodanige structuren te creëren dat mensen (weer) tot hun recht komen. Met andere woorden: zorgen voor een goede ordening van de samenleving (= vertaling van het woord 'politiek' vanuit het Grieks). Het beoefenen van barmhartigheid en gerechtigheid brengt ons in de voetsporen van God, zo lezen we in de Bijbel.

Vanuit de missionaire en diaconale hoofdtaken die kerken zich stellen, en vanuit het bondgenootschap tussen God, mensen en de schepping, is er telkens de vraag om naar elkaar om te kijken en vooral aandacht te hebben voor de vraag hoe armen, weduwen, wezen en vreemdelingen kunnen participeren. De God van de Bijbel heeft vooral oog voor de armen. Zij zijn de meest kwetsbare mensen in een wereld die getekend wordt door onrecht en machtsmisbruik. De evangelische kern van de kerkelijke beweging heeft alles te maken met meedoen en meedelen, ofwel de processen van in- en uitsluiting. Strijdig met die kern van het Verbond en de oproep te werken aan een betere wereld is het proces van verrijking en verarming in onze Westerse samenleving én op wereldniveau de nog altijd toenemende afstand tussen rijke(re) landen en arme landen. Vanuit een christelijke visie zouden economische doelen samen dienen te gaan met het garanderen van leven in waardigheid voor iedereen op aarde. Het besef leeft bij kerken dat armoede en rijkdom geen van God gegeven onveranderlijke grootheden zijn, maar resultaten van de wijzen waarop we opbrengsten, goederen en toegang tot bestaansmiddelen verdelen. Armoede en sociale uitsluiting zijn uitdagingen aan politieke, economische, religieuze en sociale krachten om zich te bundelen en deze situatie te veranderen. In de Protestantse Kerk in Nederland heeft de aandacht voor economische thema's een impuls gekregen door de zogenaamde Accra-Verklaring van de Wereldalliantie van Reformatorische Kerken (WARC). De verklaring bevat een geloofsbelijdenis die in zeven geloofsuitspraken en verwerpingen de huidige economische onrechtvaardigheid en ecologische vernietiging radicaal afwijst. "We leven in een schandelijke wereld die Gods oproep van leven voor allen ontkent." De verklaring staat niet op zichzelf, maar is één van de vele documenten die in de (mondiale) oecumenische beweging over dit onderwerp verschenen zijn.

Verenigde Naties en mensenrechten

Kerken hebben in dit spanningsveld de taak om de sociaalethische waarden die uit de eigen tradities voortkomen, in te zetten in concrete politieke en maatschappelijke debatten. Zij kunnen zich bondgenoot tonen van de mensen die in armoedesituaties terechtgekomen zijn,

en zich mede inzetten voor de structurele verbetering van hun situatie. In debatten met mensen die zich niet door de christelijke traditie laten voeden, kunnen de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* en het *Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens* als gemeenschappelijk kader dienen. De mensenrechten hebben immers ook een plaats in het sociale denken van de rooms-katholieke Kerk. Ze zijn terug te vinden in drie pauselijke encyclieken: *Populorum progressio* van Paulus VI (1967), *Centesimus Annus* van Johannes Paulus II (1991) en *Caritas in veritate* van Benedictus XVI. Ook het *Compendium van de Sociale Leer van de Kerk* (2007) noemt uitgebreid de mensenrechten (zie hoofdstuk 3 van Deel I).

De mensenrechten zijn geformuleerd binnen de Verenigde Naties (opgericht 24 oktober 1945) met als voornaamste doel het voorkomen van wereldwijde oorlogen of om vrede te brengen in alle landen van de wereld. In de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* van de Verenigde Naties zijn mensenrechten er voor het individu en ze zijn er voor iedereen! Het document omschrijft dertig rechten, waaronder die van vrijheid, gelijkheid, eerlijke behandeling, eigendom, sociale zekerheid, een bed en wat te eten, onderwijs en cultuur. De eerste generatie mensenrechten was vooral gericht op burgerlijk-politieke rechten. De tweede generatie formuleert onder kritiek van vooral arme landen in de wereld economische, sociale en culturele rechten. De derde generatie formuleert collectieve rechten zoals het recht op zelfbeschikking, het recht op eigen grondstoffen, en het recht op een eerlijke verdeling van de welvaart voor het eigen volk.

In verband met de bestrijding van armoede is vooral artikel 25 van de Verklaring van belang. Het eerste lid luidt: "Een ieder heeft recht op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten, alsmede het recht op voorziening in geval van werkloosheid, ziekte, invaliditeit, overlijden van de echtgenoot, ouderdom of een ander gemis aan bestaansmiddelen, ontstaan ten gevolge van omstandigheden onafhankelijk van zijn wil." Het tweede lid: "Moeder en kind hebben recht op bijzondere zorg en bijstand. Alle kinderen, al dan niet wettig, zullen dezelfde sociale bescherming genieten."

Wereldplan tegen armoede

In het jaar 2000 hebben 187 leiders van bij de Verenigde Naties aangesloten landen een wereldplan tegen armoede aangenomen en daartoe de acht Millenniumdoelen geformuleerd, die in 2015 gerealiseerd moeten zijn. Hoewel Nederland die doelen ook ondertekend heeft, is het buiten de bijdrage aan ontwikkelingshulp, vrij stil over deze doelen. Terwijl ze even zo vele manieren kunnen zijn om actief te zijn in de strijd tegen verarming en verrijking.

Millenniumdoelen

1. Uitbanning van extreme armoede: het aantal mensen dat in armoede leeft, is in 2015 tenminste tot de helft teruggebracht ten opzichte van 1990.
2. Alle kinderen naar de basisschool: voor 2015 gaan alle kinderen in de wereld – zowel meisjes als jongens – naar de basisschool.
3. Vrouwen en mannen gelijk: bevordering van gelijke kansen voor vrouwen. Bijvoorbeeld: in 2015 gaan evenveel meisjes als jongens naar school.
4. Minder kindersterfte: in 2015 is het aantal kinderen dat in ontwikkelingslanden overlijdt voor de vijfde verjaardag met tweederde teruggebracht ten opzichte van 1990.
5. Minder moedersterfte: het aantal vrouwen dat in het kraambed overlijdt, is vóór 2015 met driekwart verminderd ten opzichte van 1990.
6. Bestrijding HIV/Aids, malaria en andere ziektes: vóór 2015 is de verspreiding van HIV/Aids, malaria en andere grote ziektes stopgezet en teruggedrongen.
7. Milieubescherming, veilig drinkwater en minder mensen in krottenwijken: het aantal mensen dat geen toegang heeft tot veilig drinkwater is in 2015 gehalveerd ten opzichte van 1990. Verder zijn de levensomstandigheden van tenminste 100 miljoen bewoners van krottenwijken in 2020 verbeterd. Regeringen zetten zich blijvend in voor de bescherming van het milieu.
8. Wereldwijd partnerschap voor ontwikkeling: alle regeringen in de wereld zetten zich in voor armoedebestrijding en maken heldere en eerlijke afspraken over goed bestuur en rechtvaardige handel. Er komt een oplossing voor het schuldenvraagstuk en rijke landen zorgen voor meer en betere hulp.

Europa en mensenrechten

De Raad van Europa is op 5 mei 1949 opgericht met het Verdrag van Londen. Het doel van de Raad is de bevordering van een grotere Europese eenheid, met meer aandacht voor de (pluriforme) democratie, de principes van de rechtsstaat en de rechten van de mens. Bij de Raad van Europa zijn momenteel 48 landen aangesloten. Het *Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens* (EVRM) van 1950 is gebaseerd op de Mensenrechten en is sindsdien aangevuld met 14 protocollen. Het Europees Sociaal Handvest trad in 1961 in werking en waarborgt de economische, sociale en culturele rechten. Het is in 1996 herzien tot het Herziene Europees Sociaal Handvest, dat door alle ledenstaten is bekrachtigd.

In de Europese verdragen vormt de menselijke waardigheid het uitgangspunt voor mensenrechten, sociale rechten voor burgers en politieke rechten. De sociale rechten zijn – zoals dit ook in de Nederlandse grondwet en de daaruit voortvloeiende sociale wetgeving is geformuleerd – een waarborg voor sociale zekerheid van alle burgers.

De Europese Unie (EU) is onder deze naam opgericht door het Verdrag van Maastricht in 1993. Binnen de Unie wordt er onder andere op politiek, economisch en juridisch vlak samengewerkt. De Europese Unie telt thans in 2010 in totaal 27 landen. In 2000 is een *Handvest over de Grondrechten van de Europese Unie* opgesteld. Een volgende stap zal zijn de totstandkoming van het *Verdrag houdende Vaststelling van een Grondwet voor Europa*. Als dit verdrag in alle lidstaten is goedgekeurd, dan wordt de grondrechtenverklaring bindend. De laatste stap zal zijn de toetreding van de EU tot het EVRM. De bepalingen van het EVRM zullen dan gaan gelden voor alle organen van de EU. Al hun handelingen zullen aan het toezicht van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) worden onderworpen.

Nederland armoedevrij

In- en uitsluiting zijn termen voor Europees beleid. De EU heeft het jaar 2010 uitgeroepen tot het jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. Binnen de EU heeft 17% van de Europeanen zo weinig middelen, dat zij niet in hun basisbehoeften kunnen voorzien. Er is geen eenvoudige oplossing voor armoede en sociale uitsluiting. Er zal worden gewerkt aan het stimuleren van politieke betrokkenheid op elk gebied van de samenleving om armoede en sociale uitsluiting te bestrijden, van Europees tot lokaal niveau, zowel openbaar als privé. De Europese burgers worden geïnspireerd om samen de strijd aan te gaan tegen armoede en sociale uitsluiting. Dat kan door aandacht te besteden aan de zorgen en behoeften van mensen, die worden geconfronteerd met armoede en sociale uitsluiting; door betrokken te zijn bij de samenleving en niet-gouvernementele organisaties die armoede en sociale uitsluiting bestrijden; door stereotypen en stigmatisatie van armoede en sociale uitsluiting tegen te gaan; door een samenleving te promoten die een goede levensstandaard ontwikkelt en onderhoudt en zorgt voor sociaal welzijn en gelijke kansen voor iedereen; en door de solidariteit tussen verschillende generaties aan te moedigen en in te staan voor duurzame ontwikkeling.

Initiatieven van kerkelijke groepen en andere organisaties die aangesloten zijn bij de Sociale Alliantie om op plaatselijk niveau bij te dragen aan de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting sloten in 2010 aan bij in het kader van het Europees jaar ontwikkelde initiatieven. Onder de titel 'Nederland armoedevrij' zullen ook de komende jaren vervolgvactiteiten worden georganiseerd. In tal van gemeenten wordt 'een stip op de horizon gezet' om in 2020 te komen tot een flinke verbetering van de situatie van mensen aan de arme kant van Nederland. Daartoe wordt per jaar in een brede anti-armoedecoalitie een aantal stappen afgesproken om verbeteringen tot stand te brengen.

Nederland en mensenrechten

Nederland baseert zich in de Grondwet eveneens op de politieke, sociale en culturele mensenrechten. Tot aan 1980 werd er gestreefd naar een solidaire samenleving, waarin het beschermen tegen risico's van ziekte, werkloosheid, ouderdom en verlies van partner voorop

stond. Deze *solidariteitssamenleving* wilde elk mens tot zijn recht laten komen, kende veel rechten toe en deelde dus veel rechten uit. Er kwam ook kritiek: de systemen hielden mensen gevangen, het werd allemaal te duur, de systemen werden allemaal anoniem en er werd volop oneigenlijk gebruik en misbruik van gemaakt.

Na 1980 wordt gestreefd naar een *participatieve samenleving*, waarin mensen door participatie aan betaald werk beschermd zijn tegen risico's van ziekte, werkloosheid, ouderdom en verlies van partner. Ook deze samenleving wil elk mens tot zijn recht laten komen, kent veel rechten toe, deelt veel rechten uit, maar herinnert mensen ook aan hun plichten. Bovendien is er meer oog voor de dilemma's van de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Voorop staat de eigen verantwoordelijkheid en plicht tot participatie: wie participeert en rechten wil, moet ook plichten vervullen en zijn deel doen. Vandaar de herwaardering van particulier initiatief en gedecentraliseerd uitgevoerd beleid.

Sinds de jaren '90 van de vorige eeuw wordt door opeenvolgende kabinetten betaald werk als oplossing van het armoedevraagstuk beschouwd. Zonder twijfel is betaald werk voor velen een uitstekend middel om in de samenleving te participeren. Voor anderen is door leeftijd, persoonlijke capaciteiten, zorgtaken, etnische discriminatie op de arbeidsmarkt, deze mogelijkheid niet of slechts ten dele weggelegd. Voor hen wordt de weg naar zinvolle participatie door dit eenzijdige perspectief bemoeilijkt. Vrijwilligerswerk, mantelzorg, opvoeding en andere vormen van maatschappelijke betrokkenheid worden niet op waarde geschat. In het beleid van de kabinetten Balkenende werd de burger (m/v) centraal gesteld. Het kabinet Rutte doet hetzelfde. Dit wordt tot een valkuil, wanneer daarmee alleen de weerbare, zelfredzame, baanhebbende en vermogende burger wordt bedoeld, en – meer nog – wanneer bij de burger vooral wordt gedacht aan de blanke burger met een betaalde *fulltime* baan. Een andere valkuil is de beeldvorming dat burgers in hun maatschappelijke participatie alleen uit zouden zijn op eigenbelang en collectieve regelingen willen zien verdwijnen. De liberalisering van veel voorzieningen gaat voorbij aan de wens van veel burgers om een solidaire en vredige samenleving te behouden.

Voor kerkelijke groepen die – zoals in de hiernavolgende praktijkvoorbeelden op plaatselijk niveau – geïnspireerd door de christelijke traditie willen bijdragen aan de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, is de vraag dan ook onontkoombaar vanuit welke sociaal-ethische waarden ze dat willen doen.

1.2. *Bondgenootschap en concrete aanpak*

Hoe kunnen kerken nu activiteiten ontwikkelen ter bestrijding van armoede en hulp aan mensen die financieel in de knel zitten? We baseren ons daarbij mede op de ervaringen en inzichten die inmiddels in meer dan twintig jaar zijn opgedaan en de principiële bijbelse lijnen over rechtdoen.

Allereerst dat hulpverlening en ondersteuning hard nodig zijn. Daarom moet waardering en respect uitgesproken worden voor al degenen die zich hiervoor meestal onbetaald inzetten. Het is echter nodig om deze inzet te verbinden met:

- bondgenootschappen met armen en hun organisaties;
- het beroep op politiek en samenleving om in beleid vooral de positie van mensen die langdurig en soms blijvend op of onder het minimuminkomen moeten leven structureel te verbeteren.

Dat krijgt zijn uitwerking in de volgende vier activiteiten:

1. Versterken van (groepen van) armen in hun eigen kracht
2. Werken aan bewustwording en erkenning
3. Signaleren van knelpunten bij lokale en regionale bestuurders en uitvoerders
4. Landelijke politiek en beleidsmakers aanspreken over inkomensbeleid

In het onderstaande worden deze vier groepen van activiteiten nader besproken.

Versterken van (groepen van) armen in hun eigen kracht

De arme wordt vaak als een bundel tekorten gezien, als iemand die niet in staat is om op eigen kracht mee te doen in de maatschappij. In de afgelopen jaren is naast die zienswijze een andere opgekomen, die een belangrijke rol speelt in de verschuiving van de 'oude' verzorgingsstaat naar een 'activerende participatiemaatschappij': mensen moeten op hun potenties, mogelijkheden en kracht worden aangesproken. Het versterken van mensen in hun mogelijkheden en kracht heet in een moeilijk te vertalen Engels woord *'empowerment'*.

Dit is op zich een waardevol inzicht, omdat het inderdaad van groot belang is voor mensen als zij dat wat zij in zich hebben, tot uitdrukking kunnen brengen en zo een bijdrage aan de samenleving leveren. Het kan ertoe bijdragen dat fatalisme ("Er is toch niets aan te doen") en cynisme ("Ze denken toch maar alleen aan zichzelf") doorbroken wordt. Het luistert echter nauw: al gauw kan de gedachte ontstaan dat mensen die een uitkering hebben dit aan zichzelf te wijten hebben: iedereen die wil, die kan wel. Zo worden structurele oorzaken of oorzaken gelegen in de levensgeschiedenissen van mensen weggepoetst. Deze mensen moeten door sancties gecorrigeerd worden. Zo is er sprake van *'blaming the victim'*, dat wil zeggen: het slachtoffer wordt als schuldige aangewezen.

De kerkelijke inzet is een andere: vanuit een basishouding van respect en luisteren, waarvoor de tijd genomen wordt, en waarbij aangesloten wordt bij de leefwereld van de arme, wordt gezamenlijk gezocht naar mogelijkheden om krachten en potenties tot ontwikkeling te brengen. Er wordt hulp geboden vanuit een relatie van wederkerigheid. Dat is niet vanzelfsprekend het geval. Als iemand om hulp vraagt, heeft hij iets nodig, waarin hij zelf niet kan voorzien. Als een hulpverlener de pretentie heeft daarin te kunnen voorzien, dan neemt hij de positie van sterke ten opzichte van de hulpvrager in. De hulpvrager wordt daardoor afhankelijk, gemakkelijk manipuleerbaar en dus kwetsbaar. De hulpverlener staat dan voor de opgave om een zodanige relatie op te bouwen dat de relatie wederkerig is.

Empowerment richt zich op individuen en hun huishoudens en op collectief niveau, bijvoorbeeld door organisaties van betrokkenen zelf te ondersteunen. Kerken hebben hiertoe allerlei middelen die daarvoor van belang kunnen zijn: geld, accommodatie, hulpmiddelen als een computer, relaties, kennis, inspiratie, menskracht en nog meer. Tevens kunnen zij opkomen voor voorzieningen die empowerment ondersteunen, bijvoorbeeld door te pleiten voor laagdrempelige opleidingsmogelijkheden, kwaliteitsvolle banen voor laaggeschoolden, weg nemen van financiële belemmeringen voor participatie enzovoort.

Werken aan bewustwording en erkenning

Het blijft onverminderd nodig dat armoede en andere knelsituaties zichtbaar gemaakt (blijven) worden. De mechanismen van ontkenning en relativering zijn immers sterk aanwezig. Vele niet-armen weten niet wat het betekent om elke dag weer elke eurocent tienmaal om te moeten draaien en dan nog 'aan het eind van het geld een stuk maand over te hebben'. Dit betekent dat het werken aan bewustwording en erkenning van het vraagstuk een continue noodzaak is. Dat kan mede door als kerken door middel van rapportages, berichtgeving en diverse andere middelen zichtbaar te maken wat er aan hulpverlening wordt gedaan. Dat geldt voor mensen in kerken, 'de' samenleving in brede zin en de politiek. Omdat armen afhankelijk zijn van niet-armen kan het belang van dit punt niet genoeg onderstreept worden. Politiek en economisch zijn de armen immers niet invloedrijk genoeg om een verbetering van hun positie af te dwingen. Dit betekent dus dat kerken zich af dienen te vragen: hoe kunnen we gegevens over hulpverlening zo inzetten dat bewustwording en erkenning van armoede bevorderd worden?

Signaleren van knelpunten bij lokale en regionale bestuurders en uitvoerders

Het signaleren van concrete knelpunten op lokaal/regionaal niveau betekent dat kerken zich af dienen te vragen: welke knelpunten komen we tegen in de hulpverlening? En: wat moeten we doen om deze aan de orde te stellen en, indien mogelijk, te verhelpen? Dit kan zich voordoen bij het bieden van hulp aan mensen in nood. Deze wordt dan direct verbonden met

overleg, het aanspreken van en, indien nodig, protesteren bij verantwoordelijke instanties. Daarnaast zouden kerken hun in een bepaalde periode gegeven hulp moeten bezien en analyseren op knelpunten en ontwikkelingen om vervolgens gericht de desbetreffende instanties hierover te benaderen en aan te spreken.

De knelpunten kunnen zich op verschillende niveaus voordoen:

- Op uitvoeringsniveau, zoals een bejegening en behandeling die door cliënten als vernederend worden ervaren.
- De procedures en organisaties van hulpverlening. Zijn deze binnen de gegeven wet- en regelgeving respectvol, doorzichtig, begrijpelijk, enzovoort. Uit het in het begin geciteerde onderzoek blijkt, dat de meeste respondenten aangeven dat er minder formulieren, bureaucratie en meer duidelijkheid moet komen binnen de regelgeving rondom armoede. Deze factoren bevorderen ook het niet-gebruik. De specifieke regelingen hebben overigens ook te maken met het niveau van de uitkeringen: hoe meer aanvullend hierop specifieke regelingen nodig zijn, die bovendien met een inkomensstoets gepaard gaan, des te ingewikkelder wordt het voor mensen om hun rechten te verkrijgen.
- Het gemeentelijk anti-armoedebeleid: is binnen de gegeven beleidsruimte en financiële mogelijkheden er uitgehaald wat er mogelijk was? Is er een adequaat kwijtscheldingsbeleid? Is er goede voorlichting? Is het beleid ontwikkeld mede in samenspraak met getroffen en andere betrokkenen? Het gemeentelijk anti-armoedebeleid wordt vanwege de decentralisatie van bevoegdheden van Rijk naar gemeenten steeds belangrijker, al wordt de gemeentelijke speelruimte sterk bepaald door de wet- en regelgeving en de financiële toedeling door het rijk. Te noemen zijn onder meer de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Wet werk en bijstand (Wwb), de Wet sociale werkvoorzieningen (Wsw) en de Wet inburgering.
- Knelpunten vanwege uitvoering, organisatie en beleid bij maatschappelijke organisaties en ondernemingen zoals woningcorporaties (bijvoorbeeld de aanpak van huurachterstanden), nutsbedrijven (bijvoorbeeld het afsluitingsbeleid), onderwijs (het schoolgeld, kosten van schoolreisjes), deurwaarders en nog andere organisaties.
- Afstemming van activiteiten en beleid van politieke, maatschappelijke organisaties en hulpverlening: wordt er langs elkaar heen gewerkt? Vallen er gaten in de hulpverlening of wordt er juist dubbel werk gedaan?
- Knelpunten in beleid, uitvoering en bejegening die empowerment tegenwerken.

Landelijke politiek en beleidsmakers aanspreken over inkomensbeleid

Het betreft hier de hoogte van de uitkeringen, de wet- en regelgeving en voorzieningen als de zorgverzekering, de woontoeslagen, studiefinanciering enzovoort. Kerken kunnen juist op grond van de ervaringen die zij opdoen in het optrekken met mensen in de knel, de samenleving en de politiek met grote kracht aanspreken op hun verantwoordelijkheid in deze en duidelijk maken dat de vloeren in het bestaan niet meer gegarandeerd zijn.

Deze pleitbezorging zal zoveel mogelijk gecombineerd moeten worden met de inbreng van de getroffen zelf, van hun levensverhalen, zienswijzen en ervaringen. Kerken moeten daar zelf alert op zijn in hun optreden en, als dat nodig is, zich ervoor inzetten dat hun geluiden gehoord worden.

Brede variëteit van activiteiten

Duidelijk zal zijn dat het verbinden van helpen en ondersteunen met empowerment, signaleren, pleitbezorging en protest een brede variëteit aan activiteiten en aan te spreken personen en organisaties te zien geeft. Dit varieert, afhankelijk van de punten die aan de orde zijn: ambtenaren, gemeentelijke politici, mensen uit maatschappelijke organisaties, de landelijke politiek en nog anderen, de organisatie van publiek debat, het schrijven van brieven, het publiceren van een jaarverslag en van rapporten. Welke vorm daarbij gekozen wordt, zal

afhangen van de concrete situatie en de vraag wat daarin het meest doelmatig is. Van belang is dat naast het werken aan concrete knelpunten bij beleidsverantwoordelijken op plaatselijk en landelijk niveau actief gepleit wordt voor structurele oplossingen zoals verbetering van de inkomenspositie en sociale voorzieningen.

Hulpverlening: we zullen het nooit als vanzelfsprekend mogen gaan zien dat het nodig is. Het feit dat het nodig is, moet ons pijn (blijven) doen en aanzetten tot een inzet voor structurele oplossingen.

1.3. Uitgangspunten, kernwaarde en missie

Uitgangspunten

De oecumenische campagne tegen verarming en verrijking werkt met een aantal uitgangspunten, die dragend zijn geworden voor het werk:

- zorgdragen dat de samenleving haar functie kan behouden ten aanzien van de onderlinge solidariteit en waarborg van de waardigheid van iedere burger;
- meewerken aan een samenleving, waarin verarming en verrijking zoveel mogelijk worden tegengegaan,
- ontwikkelen van een visie op economie die uitgaat van een brede definitie van arbeid en zorg;
- bevorderen van respect voor ieder mens, ongeacht de wijze waarop hij/zij onbetaald of betaald participeert aan de samenleving;
- verbeteren van de positie van mensen - nog steeds in belangrijke mate vrouwen - die onbetaalde zorgarbeid combineren met betaald werk;
- positieverbetering van mensen die door hun etnische achtergrond of door een zwakke gezondheid sociaal-economische achterstelling moeten ervaren;
- voldoende inkomen voor kleine zelfstandigen, boeren en mensen met laag betaalde en onzekere banen;
- versterking van de eigen kracht van minima ten behoeve van een grotere participatie.

Kernwaarde

De kernwaarde van de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA is om als organisatie van kerken en gelovige christenen, tekenen op te richten van Gods rijk van gerechtigheid en vrede, waarin de schepping respectvol bewaard en gekoesterd wordt. Naar de overtuiging van de werkgroep is er voor elk mens plaats in dit Koninkrijk en mag elk mens voor dat rijk van dienst zijn, het zoeken en erin delen. Het participeren van mensen in de economie gaat niet buiten het zoeken en het delen in het Koninkrijk om: het vraagt van ons een productie en consumptie die sociaal en ecologisch duurzaam is en tot uitdrukking brengt, dat God ons de aarde zo geeft, dat wij haar in bruikleen hebben van onze kinderen.

Missie

Op grond van haar kernwaarde ziet de campagne het als haar missie om kerken - als getuigen van Gods beloftevolle perspectief van gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping - te ondersteunen in en toe te rusten voor hun missionair-diaconale opdracht in de samenleving, in het bijzonder op het terrein van 'geloof en economie', en zelf aan de uitvoering van deze opdracht te werken door middel van projecten gericht op politiek en samenleving.

2. Doelstellingen, organisatie en werkwijze

In dit hoofdstuk lichten wij de doelstellingen en voorgenomen manier van werken toe.

2.1 Doelstellingen

De oecumenische campagne tegen verarming en verrijking werkt in 2012-2014 met de volgende vier concrete doelomschrijvingen:

- Het eerste doel luidt “zorgdragen dat de samenleving inclusief kerken haar functie behoudt ten aanzien van onderlinge solidariteit en waarborg van de waardigheid van elke burger”. Kortom versterken van (groepen van) armen in hun eigen kracht.
- Het tweede doel omschrijft: “meewerken aan een visie op samenleving, economie en arbeid, die uitgaat van een brede visie op zorg en arbeid en die verarming en verrijking zoveel mogelijk tegengaat”. Kortom, werken aan bewustwording en erkenning
- Het derde doel beschrijft het “meewerken aan positieverbetering van mensen, die op allerlei manieren en door allerlei oorzaken te maken hebben met de laagste posities in Nederland wat betreft arbeid, zorg, inkomen, o.a. door ondersteuning en empowerment van deze mensen en groepen.” Kortom, signaleren van knelpunten bij lokale en regionale bestuurders en uitvoerders
- Het vierde doel geeft aan “dit meewerken aan een samenleving waarin de armste groepen menswaardig meedoen te verbreden door discussies met andere instituten en sectoren buiten de kerken, zoals politieke partijen, werkgevers, werknemers, banken, pers, enzovoorts”. Kortom, landelijke politiek en beleidsmakers aanspreken over inkomensbeleid.

De werkzaamheden van de oecumenische campagne zijn in te delen langs drie hoofdlijnen:

- I. De netwerklijn, gericht op het verlenen van service en ondersteuning aan het netwerk van actieve plaatselijke en regionale Arme Kant/EVA groepen.
- II. De kerklijn, gericht op het beïnvloeden van kerken, o.a. door toerusting, ondersteuning en activering.
- III. De politiek-maatschappelijke lijn, gericht op de beïnvloeding van politieke besluitvorming en het maatschappelijke debat.

Door middel van publicaties, conferenties, acties, ontmoetingen, trainingen, overleg met kerken en de politiek geeft de oecumenische campagne tegen verarming en verrijking voortdurend impulsen aan discussies over de tweedeling tussen arm en rijk en organiseert ze gesprekken over een brede visie op arbeid, zorg en inkomen en rechtvaardiger alternatieven.

2.2. Organisatie

Het bestuur van de Stichting landelijk bureau DISK en de Raad van Kerken in Nederland zijn de opdrachtgevers. Het bestuur van Arbeidspastoraat DISK is tevens werkgever voor het in dienst zijnde personeel en verantwoordelijk voor de financiën.

De ledenkerken van de Raad van Kerken in Nederland en het Arbeidspastoraat DISK stellen - op grond van het beleidsplan en na overleg - personeelsleden ter beschikking om dit werk in oecumenisch verband te doen. Daarnaast wordt bij de uitvoering van het werk samengewerkt met ervaringsdeskundige vrijwilligers en kennisdeskundigen.

Het secretariaat en de administratieve ondersteuning van de campagne is ondergebracht bij het Arbeidspastoraat DISK.

Het uitvoerende werk van de campagne krijgt vorm door middel van drie vergadervormen: de Coördinatiegroep, de Alliantie Regioberaden en Alliantiedagen, en taakgroepen.

a. Alliantie Regioberaden

In de nieuwe mandaatperiode vormen we samen met de Sociale Alliantie vijf regioberaden in de regio's Noord, West, Oost, Zuidwest en Zuidoost. Elk Regioberaad functioneert als een schakel tussen het landelijke werk en het regionale en lokale werk. Deze Regioberaden hebben twee functies:

- Meedenken in de programmatische lijnen van de Sociale Alliantie en van de kerkelijke campagne.
- Meedenken en meedoen in het gezamenlijke anti-armoedewerk door elkaar te ontmoeten, uit te wisselen wat in de regio's gedaan wordt, debat te voeren, en signalen voor de landelijke beïnvloeding en lobby door te geven.
- Uitwisseling, bespreking van actualiteit en daaruit voortvloeiende actie zijn belangrijke onderdelen. De vijf Regioberaden komen elk twee keer per jaar bij elkaar, in januari of februari en in juni.

b. Alliantiedagen

Samen met de Sociale Alliantie zullen we ons elk jaar inzetten voor het houden van vijf Alliantiedagen in de regio's Noord, West, Oost, Zuidwest en Zuidoost. De Alliantiedagen worden georganiseerd in het najaar, met een studieuze en educatieve inhoud. De formule daarvan is de laatste drie jaar ontwikkeld, door in elke regio een vast ochtendprogramma aan te bieden met een speerpunt van de Sociale Alliantie en in de middag een vijftal workshops met een meer educatief karakter. In de workshops kunnen de deelnemers ook meer uitwisselen en van elkaars ervaringen leren.

c. Coördinatiegroep

De lopende werkzaamheden worden gecoördineerd door de coördinatiegroep, bestaande uit de voorzitter van de werkgroep, de directeur van landelijk bureau DISK, de stafmedewerkers, een vertegenwoordiger van de Raad van Kerken in Nederland en minstens twee ervaringsdeskundigen. De coördinatiegroep stelt taakgroepen in, trekt waar nodig personele versterking op freelance basis aan. De coördinatiegroep doet verslag van de vorderingen van de deelprojecten aan de mandaatgevers.

d. Taakgroepen

Voor de uitwerking van de deelprojecten die in hoofdstuk 3 nader worden omschreven vormen wij tijdelijke taakgroepen. (Ervarings)deskundigen op het betreffende terrein maken samen met tenminste één lid van de coördinatiegroep deel uit van een taakgroep. De deskundigen worden - afhankelijk van de aard van het project - gezocht in de regionale en plaatselijke groepen van het kerkelijke anti-armoedenetwerk, bij andere kerkelijke partners, in landelijke seculiere organisaties, bijvoorbeeld in de Sociale Alliantie, in wetenschappelijke kringen, etc. Deze taakgroepen zullen de projecten verder uitwerken in projectvoorstellen en de uitvoering ter hand nemen. Zij stellen in overleg met de coördinatiegroep een projectbegroting op en een plan voor media-aandacht.

De EVA-taakgroep heeft een bijzondere positie. Deze groep bestaat uit minimaal vijf vrouwen en werkt aan doorlopende en nieuwe activiteiten waarvan de jaarlijkse EVA-ontmoetingsdag er één is. Leden van de EVA taakgroep worden gezocht in de lokale EVA-groepen. Er wordt gestreefd naar diversiteit in ondermeer leeftijd en woonplaats.

d. Landelijk diaconaal bureau

De combinatie van het programma van de Arme Kant van Nederland/EVA met de programma's van arbeidspastoraat DISK levert een uniek landelijk diaconaal bureau op, waarin expertises bij elkaar komen ten dienste van kerken en ten dienste van maatschappelijke bewegingen, allianties en bondgenootschappen. De laatste jaren hebben kerken minder eigen experti-

se in huis waar het gaat om diaconie en sociaal-economische werkelijkheid. Ze lenen die expertise in vanuit landelijk bureau DISK en de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA.

2.3 Werkwijze

a. Werklijnen

De Arme Kant van Nederland werkt met drie werklijnen.

In het volgende hoofdstuk worden per werklijn de projecten gepresenteerd.

I. Netwerklijn

Als landelijke werkgroep ondersteunen wij plaatselijke en regionale EVA- en Arme Kant-groepen. Wij bieden bijscholing aan, faciliteren de uitwisseling van ervaringen op lokaal niveau en organiseren ontmoetingsdagen.

II. Kerklijn

Wij oefenen invloed uit op de sociaal-economische standpunten van kerken en ondersteunen hun acties tegen verarming en verrijking. Dit doen wij door kennisoverdracht, praktische ondersteuning, bewustwording en activering.

III. Politiek-maatschappelijke lijn

Wij beïnvloeden de politieke besluitvorming en het maatschappelijke debat.

b. Werkmethoden

De kennis en ervaring die we in de afgelopen jaren hebben opgebouwd, en waarmee we willen voortgaan, bestaat uit drie zaken: begeleiding, studie en bezinning, en activering.

- *Begeleiding*
De expertise van begeleiding, training en ondersteuning richt zich vooral op de netwerken en groepen in de kerken en in de anti-armoedebeweging.
- *Studie en bezinning*
De expertise van studie en bezinning heeft een vertalend karakter. We analyseren maatschappelijke ontwikkelingen, wetenschappelijke onderzoeken en studies, maken onderscheid tussen de verschillende taalvelden en reiken die aan mensen in kerken en netwerken aan met een educatieve doelstelling.
- *Activering*
De expertise als diaconaal en missionair bureau heeft een activerend of handelingsgericht karakter. We gaan er van uit dat mensen deelhebben aan, delen in en verantwoordelijkheid nemen voor processen in de samenleving. Onze inzet is daarbij om mogelijkheden te bieden om dit handelen te versterken.

c. Werkvormen

- publicaties
- (faciliteren van) ontmoetingen van armen en hun bondgenoten
- trainingen voor deskundigheidsbevordering van armen en organisaties
- empowerment van armen
- organiseren van Alliantie Regioberaden en Alliantiedagen
- conferenties
- debatten en expertmeetings
- acties
- deelname aan relevante netwerken
- contacten met de media
- overleg met kerken en de politiek

3. Activiteiten en projecten 2012 - 2014

I. Netwerklijn

Doorgaande activiteiten

- landelijke dagen, waaronder de jaarlijkse EVA-themadag
- publicatie en verspreiding van informatiemateriaal, waaronder de Arme Krant van Nederland, de digitale Nieuwsbrief, mailings en de internetsite www.armekant-eva.nl
- ondersteuning van lokale groepen met name in regio's waar geen provinciale ondersteuning voor handen is; bemiddeling van contacten voor ondermeer de invulling van lokale bijeenkomsten
- individuele service en informatievoorziening via de internetsite en via het secretariaat van de werkgroep
- twee bijeenkomsten per jaar van Alliantie Regioberaden in vijf regio's
- deskundigheidsbevordering waaronder de Alliantiedagen, die in het najaar in vijf regio's worden georganiseerd
- actueel houden van het Budgetspel
- bevorderen en ondersteunen van plaatselijke sociale allianties

1. Project 'Betaalbare vakanties' (voortzetting bestaand project)

Doel: jaarlijks uitbrengen van de Gids Betaalbare Vakanties.

Vakantie, even eruit zijn, is voor minima en hun kinderen net zo belangrijk (misschien nog belangrijker) als voor niet-minima. Door jaarlijks actuele gegevens over betaalbare vakantie mogelijkheden in de gids te verzamelen, willen we deze vorm van participatie helpen realiseren. Bij de jaarlijkse contactronde zal navraag gedaan worden naar wat volgens de aanbieders het resultaat van de Gids Betaalbare Vakanties is.

In de gids zijn beschrijvingen van vakantie-aanbod van tal van organisaties en de bijbehorende prijzen en adressen bijeengebracht. De informatie is ingedeeld naar vakanties met en zonder kinderen, kinderkampen en jongerenvakanties, vakanties voor mensen met een beperking, woningruil en educatieve activiteiten. Er is een speciaal hoofdstuk met 'wwweetjes': tips voor vindplaatsen van allerlei wetenswaardigheden op het internet. Deze 'wwweetjes' worden ook op de website van de werkgroep bijgehouden.

Bij de verspreiding van de gids worden grotere organisaties als sociale diensten, MEE's, en diaconieën vooraf gevraagd aantallen te bestellen. Verder vindt de verspreiding plaats met individuele bestellingen. Elk jaar vinden de gidsen hun weg naar belangstellenden in een oplage die varieert van 8.000 tot 13.000.

2. Project 'boodschappenmand': koopkracht in de praktijk (voortzetting bestaand project)

Doelstellingen van het project:

- a. Inzicht verkrijgen in het reële uitgavenpatroon van mensen met een minimuminkomen, met name de (on)mogelijkheid om op een menswaardige manier de kosten van levensonderhoud te kunnen dekken
- b. Belanghebbenden, bijvoorbeeld diaconale groepen, cliëntenraden, een lokale sociale alliantie een instrument in handen geven om hun inzet voor een effectief armoedebeleid te ondersteunen.

Met het project wil de werkgroep een instrument ontwikkelen dat helpt inzicht te verkrijgen in het reële uitgavenpatroon van mensen met een minimuminkomen, waaronder de groepen werkende armen. Dit afgezet tegen de door het NIBUD opgestelde 'uitgavenlijstjes' en de

daarvan afgeleide 'armoedegrenzen' zoals die gehanteerd worden in publicaties van CBS en SCP. Dat zijn de beleidsmatige armoedegrens, de 'lage inkomensgrens' en de twee varianten van de budgetgerelateerde grens: de 'basisbehoeftevariant' en de 'niet-veel-maar-toereikendvariant'.

Het is de bedoeling dit instrument vervolgens te testen op bruikbaarheid door het uitvoeren van een pilot op twee plekken in Nederland (bijvoorbeeld in een plattelandsgemeente en een grote-stadswijk). Bij de keuze van mensen die gevraagd worden me te werken aan het bijhouden van het huishoudboekje, zullen we aansluiten bij de situatieschetsen van het Budgetspel, en zullen tevens mensen worden betrokken die pakketten van de voedselbank ontvangen.

In 2011 is een start gemaakt met het project in de vorm van het uitwerken van de methodiek en het testen van deze methodiek in enkele 'pilots'. In de beleidsperiode 2012-2014 wordt het project breder uitgezet en zullen resultaten bij de politiek en in de media bekend worden gemaakt.

Voor opzet en uitvoering zal samenwerking worden gezocht met (studenten van) een hogeschool. Voor het werven van deelnemers worden onder meer de regionale kanalen van het Beraad en plaatselijke arme-kant- en EVA-groepen benut, alsmede de contacten met (lidorganisaties van) de Sociale Alliantie.

3. Project 'Budgetspel' (doorontwikkelen van bestaand project)

Doel: de bekendheid van het Budgetspel vergroten als methodiek om inzicht te verkrijgen in wat het betekent om van een minimuminkomen te moeten rondkomen.

Actualisering en, indien nodig of wenselijk, uitbreiding van het aantal situatieschetsen (cases). Bezien zal worden of naast het educatieve doel het spelelement meer ontwikkeld kan worden.

De werkgroep zal met regionale trainingen lokaal en regionaal kader en/of vrijwilligers ondersteunen, die het Budgetspel kunnen begeleiden bij het spelen door lokale groepen.

Er wordt samengewerkt met de groepen uit het netwerk van de werkgroep, kerkelijke groepen en groepen van maatschappelijke organisaties, zoals aangesloten bij de Sociale Alliantie.

4. Project 'Ervaringsdeskundigen nemen het woord' (nieuw)

Doel: ondersteunen dat ervaringsdeskundigen hun stem kunnen verheffen en invloed kunnen hebben in de beleidsontwikkelingen van overheid, kerken en maatschappelijk middenveld.

Op twee of drie plekken in Nederland, in kleine groepjes van lokale belangenbehartigers en ervaringsdeskundigen, onderzoeken - met vallen en opstaan - wat armen nodig hebben om 'zelf het woord te nemen'. Op basis van de bevindingen in deze twee (of drie) pilotgroepen kijken of die te vertalen zijn in een methodiek.

Bij de voorbereiding van dit project wordt aansluiting gezocht bij de ervaringen die met deze benadering zijn opgedaan in België. (Eventuele projectpartner in Nederland: ATD Vierde Wereld, Fontys Hogeschool, en Stichting Clip als ondersteuner van de Cliëntenraden). De uitvoering en het verspreiden van de ervaringen en resultaten die in dit project worden opgedaan worden breed beschikbaar gemaakt, o.a. via de kanalen van de Alliantie Regioberaden en de Alliantiedagen.

Tevens wordt meegenomen hoe de werkgroep met dit project een bijdrage kan leveren aan de plannen om in Nederland een opleiding 'Ervaringsdeskundige in Armoede' op te zetten.

II. Kerklijn

Doorgaande activiteiten

- stimuleren gedachtevorming en discussie binnen de kerken over verarming en verrijking
- toerusting: vraagbaak voor liturgie en vormingswerk, bemiddeling van contacten
- stimuleren van het spelen van het budgetspel als middel voor bewustwording
- contacten met migrantenkerken (SKIN)
- contacten met Evangelische gemeenten en kerken

5. Project 'Ontmoeting van kerken, migrantenkerken en moskeeën rond diaconale hulpvragen' (nieuw project)

Doel: bevorderen van onderlinge kennismaking en contacten rond diaconale hulpverlening aan mensen in financiële knelsituaties. Kunnen wij van elkaar leren en elkaar wellicht ondersteunen in het opkomen voor de belangen van mensen met een minimuminkomen?

De werkgroep organiseert bij wijze van 'pilot' enkele gesprekken in de plaatselijke situatie, in samenwerking met een plaatselijke of regionale groep en stimuleert aan de hand van de resultaten meer van deze gesprekken in andere plaatsen, b.v. door een korte handreiking voor de invulling van deze gesprekken uit te geven.

Bij dit project wordt samengewerkt met Cordaid en de netwerken van migrantenorganisaties en migrantenkerken die zij kennen.

6. Project onderzoek 'Armoede in Nederland' (voortzetting bestaand project)

Doel: in beeld brengen wat de kerken op het terrein van diaconale hulp in armoedesituaties doen. Dat is nuttig voor het ontwikkelen en bijstellen van het eigen beleid van kerken. Aan samenleving en politiek duidelijk maken wat de kerken tegenkomen en welke gaten er kennelijk in het sociale vangnet vallen, is een minstens even belangrijke doelstelling.

In november 2010 verscheen het onderzoeksrapport 'Armoede in Nederland, 2010'. Met een enquête werd diaconieën, parochiële caritas instellingen en andere kerkelijke organisaties gevraagd naar o.a. aantallen hulpverzoeken, bedragen, achtergronden van hulpvragers, aard van de achterliggende problemen, etc. Dit was het vijfde rapport in een reeks. Er verschenen verder drie kwalitatieve onderzoeken naar diaconale hulp en armoede op het platteland, onder migrantenparochies en naar hoe moskeeën mensen in nood helpen.

In de komende beleidsperiode zal de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA samen met de betrokken kerken een vervolg geven aan dit onderzoek. Een plan is om met kleinere snelle peilingen na te gaan wat kerken aan diaconale hulp doen en aan signalen opdoen. In 2013 zal een landelijke monitor worden voorbereid en in 2014 zal het onderzoek worden gedaan. Na de landelijke presentatie zal aandacht besteed worden aan doorwerking naar de plaatselijke kerken n.a.v. de resultaten van het onderzoek.

Samenwerkingspartners zijn alle deelnemende kerkgenootschappen in het algemeen en voor de uitvoerende stuurgroep Kerk in Actie en het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad in het bijzonder.

7. Project schulden en schuldhulpverlening (nieuw project / voortzetting bestaand project)

Doel: ondersteuning bieden aan voortgaande activiteiten, voortgekomen uit het project 'SchuldHulpMaatje'. Dit project is in 2010 met behulp van subsidie van het ministerie van

Sociale Zaken en Werkgelegenheid het project 'SchuldHulpMaatje' opgezet. Hiermee wordt gestimuleerd dat vanuit kerken steun wordt geboden aan mensen die zich in een situatie van problematische schulden bevinden en dat uit de ervaringen met het project beleidsadviezen worden gegeven aan landelijke en gemeentelijke overheden voor beleid (preventie en betere aanpak van problemen).

De partners in het SchuldHulpMaatje-project bestaan uit twee groepen organisaties:

De kerkelijke en maatschappelijke organisaties die door het Ministerie zijn benaderd voor het doen van een subsidieaanvraag:

- Kerk in Actie
- Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad
- Evangelische Alliantie
- Samen Kerk In Nederland
- De Protestants Christelijke Ouderen Bond (PCOB)
- Vincentiusvereniging Nederland

De uitvoerende organisaties, vertegenwoordigd in het platform Christelijke Schuldhulppreventie (PCS):

- Stichting de Budgetteer
- Stichting Crown Financial Ministries
- Stichting Modus Vivendi
- Boscon

8. Studiedag barmhartigheid en gerechtigheid (nieuw project)

Doel: binnen de kerken discussie bevorderen omtrent de eigen rol bij armoedeproblematieken en hulp aan mensen in nood.

Door de jaren heen heeft de werkgroep de rol van kerken gethematiseerd. Al bij de oprichting werd een breuk met de traditionele rol van armenzorg en liefdadigheid voorgestaan. Het opkomen voor het recht van de armen, bondgenoot zijn in de strijd voor structurele verbeteringen moest voorop komen te staan. In de loop van de jaren is dit thema steeds onder de titels 'Armoede is onrecht', 'Helpen onder protest' en 'Barmhartigheid én gerechtigheid' teruggekomen.

Vanuit de politiek zijn er recentelijk (onder meer door toenmalig minister Donner in 2010 en ambassadeur van het Europees Jaar tegen armoede en uitsluiting Lubbers) uitspraken gedaan over de positie van de kerken en de rolverdeling tussen overheid en kerken / maatschappelijk middenveld, die veel beroering hebben gewekt. Armoede zou volgens deze politici een positieve functie hebben voor de samenleving, omdat het de mogelijkheid biedt om barmhartigheid te bewijzen aan de armen. De kerken en andere organisaties in het maatschappelijk middenveld krijgen daarbij de taak toebedeeld om met deze barmhartigheid de tekortkomingen van de overheid aan te vullen. Ook binnen de kerken zelf lopen de praktijk en de meningen over de rol en verantwoordelijkheid van kerken inzake armoede uiteen. Opnieuw in discussie brengen en herijken van de rol en functie van de kerken bij armoedebestrijding zou vorm kunnen krijgen in een studiedag over dit thema.

Voor deze studiedag wordt onder meer samengewerkt met de Raad van Kerken in Nederland en de Protestantse Theologische Universiteit in Leiden.

III. Politiek-maatschappelijke lijn

Doorgaande activiteiten

- Meedoen met de lobbies die de grote kerken ontwikkelen en hen daarbij ondersteunen vanuit de eigen ervaringen

- meedoen met lobbies richting landelijke en provinciale overheden, veelal in samenwerking met de Alliantie voor Sociale Rechtvaardigheid
- stimuleren dat er lokale lobbies ontstaan richting lokale overheden
- inspelen op actuele gebeurtenissen
- stimuleren van het spelen van het budgetspel als middel voor bewustwording

9. Project 'Dossier Armoede in Nederland' (voortzetting bestaand project)

Doel: Informatie bieden over de aspecten en achtergronden van armoede, vanuit het perspectief van de betrokkenen.

Het 'Dossier Armoede in Nederland' is inmiddels vijf maal in telkens geactualiseerde versie uitgegeven, de meest recente is in 2009 verschenen. Het voorziet in een behoefte van (kerkelijke) vrijwilligers en een breed publiek aan korte en bondige, goed gefundeerde informatie over alle aspecten van armoede in Nederland. De werkgroep zal in deze beleidsperiode elk jaar een kort, compact en actueel overzicht maken. Minder uitgebreid dan in eerdere edities, toegankelijker geschreven. Dit zal, aansluitend op de technische en maatschappelijke ontwikkeling, vooral een digitaal vormgegeven uitgave worden, vergezeld van een katern in het kwartaalblad of een kleine uitgave in boekvorm.

Bij dit project zal ondersteuning door een freelance-medewerker worden gezocht. Er wordt samengewerkt met kerken, eigen netwerk en organisaties van de Sociale Alliantie.

10. Project 'De prijs van vrouwenarbeid' (voortzetting bestaande projecten)

Doel: ontwikkelen van beleidsalternatieven rond vrouwen en onbetaalde zorgarbeid.

Nog steeds wordt een groot deel van de zorg voor kinderen, mantelzorg en werk binnen het gezin door vrouwen verricht. Vrouwen zijn hierdoor sociaal-economisch kwetsbaar. Een andere manier van verdeling van zorgarbeid en de waardering ervan is noodzakelijk. Dit blijkt o.a. door de invoering van de WMO. De wet legt versterkt de informele zorg bij burgers, lees: in meerderheid de vrouwelijke burgers neer.

Met studiedagen en werkconferenties zal gewerkt worden aan modellen die de onbetaalde zorgarbeid van vrouwen de positie doet toekomen die zij verdient.

Door allianties te vormen met andere (vrouwen)organisaties rond dit onderwerp zal campagne worden gevoerd voor mogelijke alternatieven.

a. Project Wmo en mantelzorg

Doel: er worden in de beleidsperiode ingrijpende veranderingen doorgevoerd in de Wmo (Wet maatschappelijke ondersteuning), waarbij er veel meer inspanning en inzet verwacht wordt van (potentiële) cliënten zelf. Dit betreft zowel oudere vrouwen, in hun positie als mogelijke gebruiksters van zorg, als jongere vrouwen, van wie wordt verwacht dat zij mantelzorg op zich nemen (Dat heeft o.a. invloed op hun positie op de arbeidsmarkt). Het is belangrijk dat beide categorieën vrouwen goed geïnformeerd zijn over wat hun rechten -en verantwoordelijkheden- zijn.

Inhoud: informatie overdragen over de voortgang (en wijzigingen) van gemeentelijk beleid m.b.t. Wmo en mantelzorg en de consequenties daarvan voor verschillende groepen vrouwen. In de uitwerking wordt kritisch gereflecteerd over het feit dat de achterliggende gedachten en visie bij de voorgenomen veranderingen nog altijd uitgaan van een traditionele arbeidsverdeling tussen vrouwen en mannen.

De uitvoering gaat in twee stappen. Ten eerste een tweedaagse training voor EVA taakgroep en vertegenwoordigsters van EVA-groepen over wat er allemaal speelt en wat er feitelijk gaat veranderen (regelgeving, rechten en aanspraken). Ten tweede op basis van de verkregen informatie en kennis het ontwikkelen van een methodiek om die informatie en kennis

verder te verspreiden onder vrouwen(groepen). Daarbij kan zowel aan de kerklijn en de netwerklijn als aan de politiek-maatschappelijk lijn worden gedacht.

b. EVA-café's

Doel: het organiseren van regionale bijeenkomsten, broedplaatsen voor nieuwe ontwikkelingen, voor vrouwen over thema's die in de betreffende regio actueel zijn en/of door vrouwen belangrijk worden gevonden.

c. Inbreng in de media

Ingangen bij de media ontwikkelen om te bevorderen dat er programma's gemaakt worden over vrouwen, werk en zorg, armoede en kracht.

11. Project 'De betekenis en gevolgen van veranderingen in de sociale zekerheid' (nieuw project)

Er zijn grote veranderingen gaande op het terrein van de sociale zekerheid, gekoppeld aan even zo grote veranderingen op de arbeidsmarkt (zoals bv steeds meer flexibel werken, grote toename van aantal ZZP'ers, trend naar tijdelijke i.p.v. vaste arbeidscontracten). Wat houdt dat in en wat voor consequenties hebben die ontwikkelingen voor mensen aan de onderkant? In de mandaatperiode zal de Wet 'Werken Naar Vermogen' in uitvoering genomen worden.

Doel: in het samenwerkingsverband van de Sociale Alliantie de ontwikkelingen in de wetgeving volgen rondom de Wet 'Werken Naar Vermogen in voorbereiding', de vertaalslag maken en tijdens het wetgevingstraject de veranderingen te beïnvloeden, alsmede aangeven wat de respons op deze ontwikkelingen kan zijn van de anti-armoedebeweging.

Samenwerking met de organisaties van de Sociale Alliantie, doorwerking in het eigen netwerk en de kerken.

12. Project 'Adoptie van politici' (nieuw project)

Doel is om de dagelijkse werkelijkheid van ervaringsdeskundigen dichterbij de politici te brengen en daarmee bewustwording en gevoeligheid op dit punt te bevorderen. Ervaringsdeskundigen en plaatselijke groepen kunnen aan politici duidelijk maken wat hen bezighoudt en politici worden gevoed in hun werk door die confrontatie met de praktijk.

Na eerste ervaringen vanuit de EVA-taakgroep in 2010 wordt het 'adopter' van politici als een breder project uitgewerkt. Het model grijpt terug op een succesvol project van de werkgroep in de jaren negentig. Plaatselijke groepen vragen een lid van de Tweede Kamer of hij/zij gedurende langere tijd een speciale band met de groep wil aangaan. De groep kan door middel van een scala aan activiteiten zoals werkbezoeken, keukentafelgesprekken, brief/mailwisselingen, etc. het Kamerlid dichterbij de realiteit van leven in armoede brengen. Gezien in het licht van decentralisatie en het belang van de gemeente in beleid en uitvoering in sociale zekerheid en zorg, zal de werkgroep stimuleren dat naast een landelijk politicus gelijktijdig een plaatselijk politicus wordt geadopteerd. In het contact tussen landelijke en lokale politici kunnen dan bovendien de gevolgen van landelijk beleid op de plaatselijke praktijk beter in beeld komen bij de landelijke politiek.

De landelijke werkgroep heeft hierbij de rol om plaatselijke groepen te stimuleren mee te doen, en deze groepen te ondersteunen met toerustend materiaal en met adviezen.

13. Project 'De arme kant van Nederland – 25 jaar later' (nieuw)

Doel; het houden van een landelijke bijeenkomst waarin op grond van ervaringen bewustwording voor kerken kan ontstaan, werkmaterialen voor groepen en beïnvloeding van de landelijke en plaatselijke politiek rond het armoedebeleid.

Er zijn verschillende startpunten in de ontstaansgeschiedenis van de werkgroep te noemen, maar als belangrijkste startpunt wordt gezien de eerste kerkelijke conferentie 'De arme kant van Nederland' op 29 september 1987. Elk jubileum is sindsdien gemarkeerd met een grotere landelijke bijeenkomst op of rond die datum.

Op 29 september 2012 vindt het zilveren jubileum plaats. De werkgroep zal dan een bijeenkomst organiseren.

Inhoudelijk zal centraal staan wat goede praktijken zijn in een kerkelijke campagne, die benut kunnen worden in de toekomst. Doel: op een rij zetten op welke manieren de anti-armoedebeweging in verschillende tijden op verschillende ontwikkelingen heeft gereageerd. Welke acties en 'best practices' zijn er in de loop der tijd gebruikt en toegepast? En welke strategieën en werkwijzen zijn ook nu nog bruikbaar.

Voorafgaand aan de jubileumviering waarop dit thema gepresenteerd wordt, zal een korte literatuurstudie worden gedaan, met een actualisering van (actie)voorbeelden uit de anti-armoedebeweging en op basis daarvan een overzicht van 'best practices'.

Voor dit project wordt samenwerking gezocht met enkele betrokken mensen uit de wetenschappelijke wereld (te denken valt aan Herman Noordegraaf, Ruud Vlek, René Gabriëls, Godfried Engbersen).

Deze activiteit heeft een functie zowel in de netwerklijn als de kerklijn en de politiek-maatschappelijke lijn. De traditie van deze bijeenkomsten volgend, zal de bijeenkomst vooral een politieke spits hebben.

Bijlage 1 - Organisatiestructuur Arme Kant van Nederland/EVA

Opdrachtgevers

Het bestuur van de Stichting landelijk bureau DISK en de Raad van Kerken in Nederland zijn de opdrachtgevers van de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA (Economie, Vrouwen en Armoede). De ledenkerken van de Raad van Kerken in Nederland en het Arbeidspastoraat DISK stellen - op grond van het beleidsplan - en na overleg personeelsleden ter beschikking om dit werk in oecumenisch verband te doen. Daarnaast wordt bij de uitvoering van het werk samengewerkt met ervaringsdeskundige vrijwilligers en kennisdeskundigen. Het bestuur van Arbeidspastoraat DISK is tevens werkgever voor het in dienst zijnde personeel en verantwoordelijk voor de financiën. Het secretariaat en de administratieve ondersteuning van de werkgroep zijn ook ondergebracht bij het Arbeidspastoraat DISK.

Coördinatiegroep

De werkgroep heeft een Coördinatiegroep waar beleid en uitvoerend werk worden besproken. Deze groep bestaat uit voorzitter Joan Bulder, secretaris Peter de Bie, stafmedewerker Nel de Boer, penningmeester Hub Crijns, vertegenwoordiger Raad van Kerken Sjaak den Hollander en ervaringsdeskundigen Dini van Velthooven en Toos Reijnen. Zij komen ongeveer vijf maal per jaar in vergadering bijeen. Daarnaast overleggen zij per mail en telefonisch.

Taken:

- activiteiten coördineren en faciliteren,
- beleid uitzetten
- externe contacten
- aansturen secretariaat
- gezicht naar buiten

Alliantie Regioberaden

De contacten met het regionale netwerk van groepen vinden plaats in Alliantie Regioberaden. In deze wordt sinds juni 2011 samengewerkt met de Sociale Alliantie, een platform van 60 landelijke, regionale en plaatselijke organisaties rond armoede in Nederland. De Alliantie Regioberaden vergaderen tweemaal per jaar in vijf regio's, en in het najaar zijn er vijf inhoudelijke Alliantiedagen. Taken en bevoegdheden van de Alliantie Regioberaden zijn:

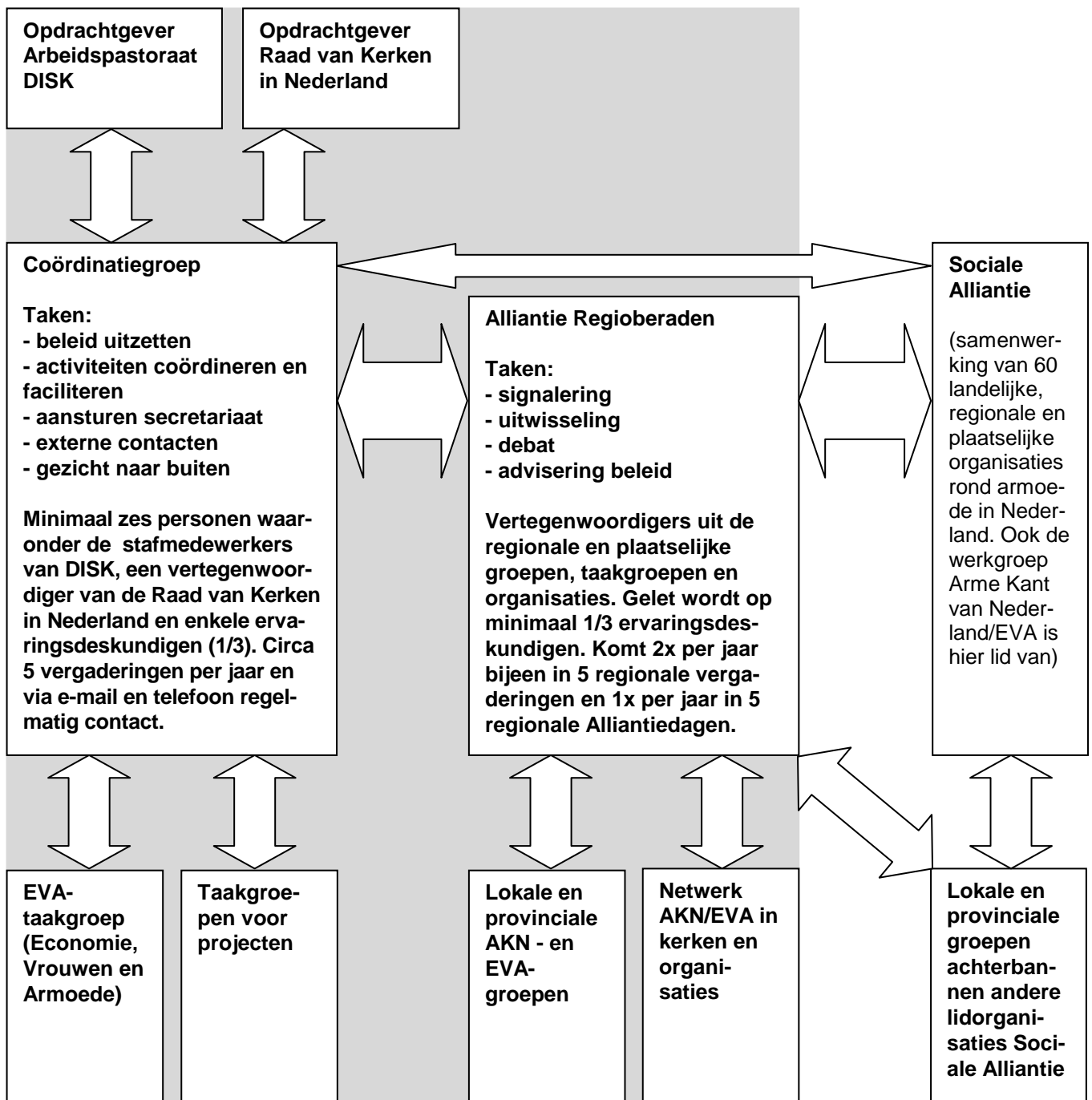
- signalering
- uitwisseling
- debat
- advisering beleid

Taakgroepen

Voor de uitwerking van de deelprojecten worden tijdelijke taakgroepen gevormd. (Ervarings)deskundigen op het betreffende terrein maken samen met tenminste één lid van de coördinatiegroep deel uit van een taakgroep. De deskundigen worden - afhankelijk van de aard van het project - gezocht in de regionale en plaatselijke groepen van het kerkelijke anti-armoedenetwerk, bij andere kerkelijke partners, in landelijke seculiere organisaties, bijvoorbeeld in de Sociale Alliantie, in wetenschappelijke kringen, etc. Deze taakgroepen werken de projecten verder uit in projectvoorstellen en nemen de uitvoering ter hand. Zij stellen in overleg met de coördinatiegroep een projectbegroting op en een plan voor media-aandacht.

De EVA-taakgroep heeft een bijzondere positie. Deze groep bestaat uit minimaal vier vrouwen en werkt aan doorlopende en nieuwe activiteiten rond economie, vrouwen en armoede. Leden van de EVA-taakgroep worden gezocht in de lokale EVA-groepen.

Organogram Arme Kant van Nederland/EVA

Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA
Luijbenstraat 17
5211 BR Den Bosch
tel. 073 - 6121939
info@armekant-eva.nl
www.armekant-eva.nl